

موازين دادرسی منصفانه و اصول حاکم بر رفتار با اطفال معارض با قانون در اسناد بين المللی

شرح و گردآوری:

دکتر محمد حسن حسنی

استاديار گنجینه فقه و حقوق جزا دانشگاه دولتی دامغان

دکتر مام یوسفیان شوره‌دلی

استاديار گنجینه آراء اسلامی - واحد دامغان

با دیباچه‌ای از:

دکتر محمد آشوری

موسسه مطالعات پژوهشی حقوق

تهران - ۱۳۹۵

سرشناسه	حسینی، محمدحسن، ۱۳۴۸ - گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	موازن دادرسی منصفانه و اصول حاکم بر رفتار با اطفال معارض با قانون در اسناد بین‌المللی / شرح و گردآوری محمدحسن حسینی، بهنام یوسفیان شوره‌دلی / با دبیرچندای از محمد آشوری
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	۲۲۱ ص: ۲۱×۱۴ س.م
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۵۴-۵
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	ص.ج. به انگلیسی: Mohammad hasan Hasani, Behnam Youssefian Shorehdeli. Standards of fair trial and principles regarding treatment of children in conflict with law as provided in international instruments
موضوع	نوجوانان بزهکار -- وضع حقوقی و قوانین
ص.ع	Juvenile delinquents -- Legal status, laws, etc.
موضوع	دادرسی عادلانه
موضوع	Fair trial:
موضوع	حقوق کودک
موضوع	Children's right
موضوع	قانون اطفال و نوجوانان
موضوع	Juvenile courts
موضوع	اجرای عدالت برای کودکان و نوجوانان
موضوع	Juvenile justice, Administration of
موضوع	قانون (حقوق بین‌الملل)
موضوع	(Child) (International law:
موضوع	حقوق بشر
موضوع	Human rights
شناسه افزوده	یوسفیان شوره دلی، به.م. ۲۵۷ - ۴ - ورته
شناسه افزوده	آشوری، محمد، ۱۳۲۱ - ۱۳۹۵ : ۸۵۵۷۵/۵۴
رده بندی کنگره	۳۴۵/۰۳
رده بندی دیویی	۴۴۴۴۳۱۱
شماره کتابشناسی ملی	

عنوان	موازن دادرسی منصفانه و اصول حاکم بر رفتار با اطفال معارض با قانون در اسناد بین‌المللی
شرح و گردآوری	دکتر محمدحسن حسینی، دکتر بهنام یوسفیان شوره‌دلی
ناشر	مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش
نوبت چاپ	اول
تاریخ چاپ	۱۳۹۵
شمارگان	۱۰۰۰ نسخه
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۵۴-۵
بها	۱۷۰۰۰ تومان
	حق هرگونه نشر این اثر برای ناشر محفوظ است.

تهران- خیابان ستایی- خیابان نهم- کوچه گیلان- پلاک ۵- کدپستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱
 صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۱۱۵۸۱-۴ نمابر: ۸۸۱۱۵۸۰
 Website: www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

فهرست مطالب

سخن نام	۱۱
چهارم	۱۳
مقدمه	۱۷
بخش اول:	۲۱
موازن حاکم بر سبب آزادی شخصی و حق برخورداری از دادرسی	
منصفانه	۲۱
فصل اول: آشنایی با ضوابط بین‌المللی دادرسی منصفانه و	
صلاحیت‌های کمیته‌ی حقوق بشر	۲۲
مبحث اول: مواد مرتبط با موازن دادرسی در «پاک بین‌المللی حقوق مدنی	
و سیاسی	۲۵
مبحث دوم: تأمینات تضمین‌کننده‌ی حقوق افراد مراجعه با دیگر مرگ	۳۰
مبحث سوم: اصول ناظر بر حمایت از افراد در حالت بی‌گناه بازداشت یا	
حبس	۳۲
مبحث چهارم: «اصول اساسی مربوط به استقلال دستگاه قضائی» و «نقش	
و کلا»	۴۳
اصول اساسی مربوط به استقلال دستگاه قضائی	۴۳
استقلال دستگاه قضائی	۴۴
آزادی بیان و تشکل	۴۵

شرایط استخدام، گزینش و کیفیت کارآموزی.....	۴۶
شرایط انجام خدمت و استخدام رسمی.....	۴۶
رازداری حرفه‌ای و مصونیت.....	۴۶
رسیدگی انتظامی، تعلیق و برکناری.....	۴۷
اصول اساسی مربوط به نقش وکلا.....	۴۸
دسترسی به وکلا و خدمات حقوقی.....	۴۹
تأمینات مخصوص در امور مربوط به عدالت کیفری.....	۵۰
شرایط تحصیلی و حرفه‌آموزی.....	۵۱
تالیف و مسئولیت‌ها.....	۵۱
تضمینات لازم برای حسن انجام وظایف وکلا.....	۵۲
آزادی بیان و تشکیلات.....	۵۳
تشکیلات حمایتی وکلا.....	۵۳
رسیدگی‌های بالایی.....	۵۳
مبحث پنجم: مواد مربوط به کمیته‌ی حقوق بشر در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و پروتکل اختیاری میثاق.....	۵۵
الف) مواد مرتبط با تشکیلات و کمیته حقوق بشر در متن میثاق.....	۵۵
ب) پروتکل اختیاری میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی.....	۶۲
مبحث ششم: سایر توضیحات مقدماتی.....	۶۵
فصل دوم: حق دادرسی منصفانه از دیدگاه کمیته‌ی حقوق بشر.....	۶۹
نخست: ملاحظات کلی.....	۶۹
دوم: مساوات نزد دادگاه‌ها و محاکم.....	۷۱
سوم: دادرسی منصفانه و علنی توسط یک دادگاه صالح، مستقل و بی‌طرف.....	۷۴
چهارم: فرض بی‌گناهی.....	۸۲
پنجم: حقوق اشخاص متهم به یک جرم کیفری.....	۸۲
ششم: اشخاص صغیر.....	۸۹
هفتم: تجدیدنظر از طریق یک دادگاه عالی.....	۸۹
هشتم: جبران خسارات در مورد اشتباهات قضائی.....	۹۲
نهم: قاعده منع محاکمه مضاعف.....	۹۳
دهم: رابطه ماده ۱۴ با سایر مقررات میثاق.....	۹۴

فصل سوم: نظریه‌ی کمیته‌ی حقوق بشر در خصوص حق آزادی و امنیت شخصی.....	۹۷
نخست: ملاحظات کلی.....	۹۷
دوم: بازداشت خودسرانه و بازداشت غیرقانونی.....	۱۰۰
سوم: مطلع ساختن از دلایل دستگیری و هرگونه اتهام کیفری احتمالی.....	۱۰۹
چهارم: نظارت قضائی بر بازداشت مرتبط با اتهامات کیفری.....	۱۱۲
پنجم: حق اقدام قضائی برای تقاضای آزادی از بازداشت غیرقانونی یا خودآنه.....	۱۱۷
ششم: جبران خسارت برای دستگیری یا بازداشت غیرقانونی یا خودسرانه.....	۱۲۱
هفتم: ارتباط نیمیاز ماده ۹ و سایر مواد میثاق.....	۱۲۳
بخش دوم:.....	۱۳۱
موازین دادرسی صغار.....	۱۳۱
فصل اول: آشنایی با کمیته حقوقی کودک و مفاد اسناد ملل متحد در ارتباط با دادرسی صغار.....	۱۳۳
مبحث اول: برخی مقررات اسناد بین‌المللی مرتبط با دادرسی صغار.....	۱۳۶
الف) موادی از کنوانسیون حقوق کودک.....	۱۳۶
ب) معیارهای حداقلی ملل متحد در زمینه اجرای دادرسی صغار (قواعد یکن).....	۱۳۹
بخش اول: اصول کلی.....	۱۴۰
بخش دوم: تحقیقات مقدماتی و تعقیب جرم.....	۱۴۷
بخش سوم: مرحله قضاوت و اتخاذ تصمیمات و تدابیر.....	۱۵۲
بخش چهارم: اصلاح و درمان بدون نگهداری در مؤسسات.....	۱۶۱
بخش پنجم: اصلاح و درمان در داخل مؤسسات نگهداری.....	۱۶۲
بخش ششم: پژوهش، برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و ارزیابی.....	۱۶۶
ج) بخشی از قواعد مربوط به حمایت از صغار محروم شده از آزادی (قواعد هاوانا).....	۱۶۷
مبحث دوم: مفاد کنوانسیون حقوق کودک در خصوص صلاحیت، تشکیلات و سایر مقررات مربوط به کمیته‌ی حقوق کودک.....	۱۷۴

فصل دوم: نظریه‌ی کلی کمیته‌ی حقوق کودک در ارتباط با دادرسی

اطفال..... ۱۷۷

نخست: مقدمه..... ۱۷۷

دوم: اهداف نظریه کلی حاضر..... ۱۷۸

سوم: دادرسی صغار: اصول راهنما در سیاست جامع..... ۱۷۹

اصل منع تبعیض (ماده ۲)..... ۱۷۹

اصل رعایت اقرب به مصالح طفل (ماده ۳)..... ۱۸۱

حق بر حیات، بقا و تکامل (ماده ۶)..... ۱۸۱

حق استماع شدن نظرات (ماده ۱۲)..... ۱۸۲

رعایت کرامت (بند «۱» ماده ۴۰)..... ۱۸۲

چهارم: دادرسی صغار: عناصر اساسی سیاست جامع..... ۱۸۶

الف) پیشگیری از سرکشی صغار..... ۱۸۶

ب) مداخله مرسوم با صرف از تعقیب..... ۱۸۸

مداخله بدون توجیه به روش قضائی..... ۱۸۹

مداخلات در چهارچوب رسیدن قضائی..... ۱۹۱

ج) شرایط سنی و اطفال و ارض قانون..... ۱۹۲

حداقل سن برای مسئولیت کیفری..... ۱۹۲

سقف سنی برای دادرسی اطفال..... ۱۹۵

د) تضمینات دادرسی منصفانه..... ۱۹۶

فرض بی‌گناهی..... ۱۹۸

حق استماع شدن نظرات (ماده ۱۲)..... ۱۹۸

حق مداخله مؤثر در جریان رسیدگی..... ۲۰۰

اطلاع فوری و صریح از اتهام یا اتهامات..... ۲۰۰

مساعدت حقوقی و وکیل یا مساعدت مناسب دیگر..... ۲۰۱

اتخاذ تصمیمات و آراء بدون تأخیر و با مشارکت والدین..... ۲۰۲

حمایت در برابر اخذ اجباری اظهارات یا اعتراف اجباری به جرم..... ۲۰۳

احضار شهود و تحقیق از آنها..... ۲۰۴

حق تجدیدنظرخواهی..... ۲۰۵

مساعدت رایگان یک نفر مترجم..... ۲۰۵

احترام کامل به حریم خصوصی..... ۲۰۶

ه) تدابیر واکنشی..... ۲۰۸

جایگزین‌های پیش از محاکمه.....	۲۰۸
تصمیمات اتخاذی توسط دادگاه یا قاضی ویژه صغار.....	۲۰۹
ممنوعیت مجازات سالب حیات.....	۲۱۰
ممنوعیت حبس دائم بدون امکان آزادی مشروط.....	۲۱۱
و) سلب آزادی، از جمله بازداشت پیش از محاکمه و حبس بعد از انجام محاکمه.....	۲۱۱
حقوق شکلی.....	۲۱۳
رفتار و شرایط حاکم بر نگهداری.....	۲۱۴
پنجم: سازماندهی و تشکیلات دادرسی صغار.....	۲۱۶
ششم: ارتقای آگاهی‌ها و آموزش حرفه‌ای دست‌اندرکاران.....	۲۱۸
هفت: داده‌ها، ارزیابی و پژوهش.....	۲۱۹

سخن ناشر

به نام خداوند جان و خرد

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بی‌کران حقوق، که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجارب عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌کنند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهمیم گردند.

قانون‌گذاران، هیج‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، نیاز به راهنمایی و دگرگون‌سازی ادبیات و دگرگون‌سازی حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت، و هیچ‌گاه مصوبات قانون خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص در عدالت، به‌نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌ها، علاوه بر به‌آموزیت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق و فقه همت می‌گذارند، علاوه بر این که از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بی‌بهره نمی‌برند، متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دگرگون‌سازی حقوقی کشور بر عهده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر، پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دو تاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دگرگون‌سازی حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی

هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات آقایان دکتر محمد-حسن حسینی و دکتر بهنام یوسفیان شوره‌دلی را در شرح و گردآوری کتاب موازین دادرسی منصفانه و اصول حاکم بر رفتار با اطفال معارض با قانون در اسناد بین‌المللی ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

دیباچه

فاصله بین تصویب میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی که استانداردهای جهانی یک دادرسی منصفانه را در مواد ۶، ۹ و ۱۴ خود بیان داشته است، توسط مجالس تقنینی ایران در سال ۱۳۵۴، و وقوع انقلاب اسلامی چندان طولانی نبود که فرصتی مناسب برای اهتمام به آن در دانشگاه‌ها فراهم شود. به عبارت دیگر، شرح و تفسیر «حقوق» مندرج در مواد مذکور مورد اقبال اغلب اساتید و دانشجویان در کلاس‌های درس حقوق کیفری قرار نگرفته بود و هماهنگی با سرفصل سنتی دروس تقریباً به آموزش مواد قضایی و رویه‌های قضایی و نظریه‌های مشورتی اداره‌ی حقوقی وزارت دادگستری بسند می‌رسید. نخستین بازتاب تقنینی مواد ۶، ۹ و ۱۴ میثاق را باید به ویژه در اصول سی و دوم تا سی و بهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۵۸) جست‌وجو کرد: حق احوال، سهام‌اندان، فرض برائت، اصل قانونی بودن مجازات، حق استفاده از مشاوره و ماضد، دلیل مدافع، تضمین آزادی و امنیت فردی، منع شکنجه و ممنوعیت خودمته‌م‌سازی، در اصول مذکور به آنها پرداخته شده است. حکایت از آشنایی و علاقه‌مندی پیشین ددندگان آنها به ضرورت دستیابی به یک دادرسی عادلانه، به ویژه در امور کیفری، بر مبنای استانداردهای بین‌المللی دارد.

در سال‌های بعد از جنگ ایران و عراق، در پی پیوست جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک، هرچند با تحفظی که با روح کنوانسیون در تضاد بود، در سال ۱۳۷۳ و متعاقباً آغاز فعالیت بی‌سابقه‌ی یونسف در زمینه‌ی آموزش «کودکان اطفال»، با رویکرد مشتاقانه‌ی حامیان حقوق کودک به درک و فهم و تفسیر و اساعه‌ی متن کنوانسیون مواجه بوده‌ایم که پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دکتری متعددی را در مقطع تحصیلات تکمیلی در زمینه‌ی «دادرسی اطفال بزهکار»، «کودکان در معرض خطر» و یا «کودک در تعارض با قانون» با استفاده از منابع داخلی و خارجی ارائه داده‌اند.

هم‌زمان ترجمه‌هایی تازه از اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر، میثاقین، منشور ملل

متحد، کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، منشور آفریقای حقوق بشر، اعلامیه اسلامی حقوق بشر توسط اساتید دانشگاه‌ها و برخی مراجع رسمی که از دیرباز نیز به این مهم پرداخته بودند، به آشنایی هرچه بیشتر دانشجویان علوم جنایی با اسناد بین‌المللی، مساعدت کرد. به ویژه برگزاری نخستین کنگره بین‌المللی جرم‌شناسی، در سال ۱۳۷۹، با مشارکت تعداد زیادی از اساتید داخلی و خارجی، که نتیجه‌ی آن در پنج مجلد منتشر شد، پنجره‌های تحقیقی جدیدی را به روی دانش‌پژدگان حقوق کیفری و جرم‌شناسی گشود.

ترجمه‌ی برخی کتاب‌های مورد نیاز در زمینه‌ی کیفرشناسی و جرم‌شناسی توسط اساتید متعهد و سرگام از این منظر که دانشجویان را با نظریه‌ها، جایگاه و تحولات سیاست مجرای دادرسی جرم‌شناسی جهانی آشنا می‌کرد، به نوبه‌ی خود مشکل‌گشای کسانی بود که آشنایی با هر یک از این منابع خارجی را نداشتند.

گردآوری، ترجمه و شرح آونی را که خوانندگان عزیز پیش رو دارند و توسط آقایان دکتر محمدحسن حسینی و دکتر بهرام یوسفیان شوره‌دلی به انجام رسیده است، باید گامی در همان مسیر ضرورت انسانی هرچه بیشتر جامعه‌ی حقوق کیفری و جرم-شناسی با اسناد و توصیه‌نامه‌های برخی نهادهای بین‌المللی در ارتباط با حقوق کودک تلقی کرد. عنوان «موازین دادرسی منصفانه» اصول ناگفته رفتار با اطفال معارض با قانون در اسناد بین‌المللی» که برگرفته از محتوای کتاب است، حکایت از گرایش ذهنی و دغدغه‌ی خاطر مترجمان نسبت به شناساندن جایگاه عدالت کیفری اطفال و نوجوانان از دیدگاه برخی سازمان‌های بین‌المللی و کمک به گسترش ادبیات حقوقی در کشور ما دارد.

ضمن اعلام مراتب اعتذار خود از تاخیری که در نگارش این مختصر دیر داد، تردیدی نیست که این کتاب مورد اقبال تشنگان عدالت کیفری اطفال قرار خواهد گرفت؛ به ویژه این که برگردان برخی فصول آن، مانند «نظریه کلی کمیته‌ی حقوق کودک»، و «نظریه‌های کلی کمیته‌ی حقوق بشر»، بنا به اظهار مترجمان، برای نخستین بار صورت پذیرفته است. در ارتباط با آنچه که در گذشته نیز ترجمه‌هایی از

آنها وجود دارد، دقت خاص در برگردان مجدد آنها و نگاهی عمیق تر به برخی مفاهیم را
نمی توان نادیده انگاشت.

محمد اشوری

تابستان ۱۳۹۴

www.ketab.ir